

Karen N. Breidahl

Den danske velfærdsstat og de nye medborgere: Bakker ikke-vestlige indvandrere og efterkommere op om velfærdsstatens centrale værdier?

I hvilket omfang bakker ikke-vestlige indvandrere og efterkommere op om velfærdsstatens centrale værdier, og gør de det i samme omfang som etniske danskere? Artiklen undersøger dette spørgsmål nærmere med afsæt i surveydata indsamlet i 2014 blandt et repræsentativt udsnit af majoritetsbefolkningen samt de fem største ikke-vestlige indvandregrupper i Danmark og deres efterkommere. Artiklen finder, at der er udbredt opbakning blandt danskere, ikke-vestlige indvandrere samt efterkommere til velfærdsstatslige værdier som pligten til at arbejde, ligestilling mellem kønnene, opbakning til offentligt finansieret velfærd samt solidaritet med de dårligst stillede i samfundet. Derudover optræder der også nogle interessante forskelle og ligheder grupperne imellem.

I de senere år er der i en række vesteuropæiske lande kommet omfattende politisk og forskningsmæssig fokus på, hvorvidt indvandrerbefolkningen (særligt fra ikke-vestlige lande) tilpasser sig de fremherskende norm- og værdisystemer i modtagerlandet. Dermed har den store interesse for indvandreres socioøkonomiske integration, navnlig på arbejdsmarkedet, fået følgeskab af en stor interesse for deres mere sociokulturelle integrationsmønstre, herunder om de støtter op om værdier som religionsfrihed, ytringsfrihed, ligestilling mellem kønnene etc. (Ersanilli, 2012; Statham og Tillie, 2016). Særligt i Danmark har spørgsmålet om, hvorvidt ikke-vestlige indvandrere deler såkaldte "danske værdier" været et tilbagevendende tema, som i en årrække har formået at rydde avisernes forsider og sætte sindene i kog hos både politikere og den bredere befolkning (Torpe, 2016). Tilbage i 2001 præsenterede Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark en rapport, hvori der blev argumenteret for, at "... det må indgå i målene for en vellykket integration, at udlændinge tilslutter sig og efterlever nogle grundlæggende værdier og normer i Danmark" (Indenrigsministeriet, 2001), og i 2016 nedsatte tidligere kulturminister, Bertel Haarder, en værdikanon med fokus på danske værdier. Hvad der mere præcis skal forstås ved "danske værdier", hersker der imidlertid langt fra enighed om, herunder hvornår udvalgte værdier kan betegnes som særligt danske.

Formålet med denne artikel er at bidrage til en belysning og diskussion af indvandrerbefolkningens sociokulturelle integration i Danmark nærmere bestemt spørgsmålet: *I hvilket omfang bakker ikke-vestlige indvandrere og efterkommere op om velfærdsstatens centrale værdier, og gør de det i samme omfang som etniske danskere?* Dermed er der eksplicit fokus på opbakningen til velfærdsstatens centrale værdier (fremfor værdier som ytringsfrihed, demokrati etc.) ud fra et rationale om, at det er vigtigt, at der er udbredt opbakning til velfærdsstaten og dermed den måde, den danske velfærdsstat er indrettet og organiseret på. Vigtigheden af denne konsensus bliver ikke mindre af, at den danske velfærdsstat er kendetegnet ved omfattende statslig intervention. Ikke mindst nyankomne flygtninge og indvandrere bliver mødt af et omfattende offentligt velfærdsapparat (Olwig, 2011: 185).

“Velfærdsstatens centrale værdier” henviser i denne sammenhæng til værdier, der ligger til grund for dens centrale institutioner. Følgende værdier er udvalgt: 1) arbejde som en pligt, 2) ligestilling mellem kønnene generelt og på arbejdsmarkedet, 3) opbakning til offentlig finansieret velfærd og 4) opbakning til en styrket statslig indsats overfor de dårligst stillede i samfundet. Rationalet bag valget af disse værdier uddybes nærmere nedenfor, og det skal selvfølgelig understreges, at udvalget langtfra er udtømmende.

Afsættet for belysningen af dette spørgsmål er surveydata indsamlet i 2014 blandt de fem største ikke-vestlige indvandrergrupper bosiddende i Danmark (Tyrkiet, Pakistan, Libanon, Irak og Eksjugoslavien) samt et repræsentativt udsnit af befolkningen.

Det efterfølgende afsnit præsenterer den særlige institutionelle og værdimæssige kontekst for den danske velfærdsstat, som resultaterne skal tolkes i lyset af. Dette afsnit leder også over til en nærmere diskussion af, hvorfor det er vigtigt at studere opbakningen til disse værdier, samt hvorfor artiklen fokuserer på nogle velfærdsstatslige værdier fremfor andre. Dernæst præsenteres den eksisterende danske og internationale viden på området vedrørende indvandreres sociokulturelle integrationsmønstre, hvilket følges op af en nærmere beskrivelse af artiklens datagrundlag og de anvendte metoder. Dernæst følger de empiriske analyser. Det sidste afsnit opsummerer resultaterne og diskuterer deres empiriske og teoretiske implikationer.

Den danske velfærdsstats institutionelle rammevilkår og centrale værdier

Den danske velfærdsstat placeres som regel i gruppen af nordiske velfærdsstater. Nærmere bestemt har vi at gøre med en velfærdsstat, hvor en stor del af finansieringen sker over de generelle skatter, hvilket betyder en relativt høj grad

af omfordeling samfundsgrupperne imellem. Endvidere er overførselsindkomsterne karakteriseret ved at være generøse (relativt set) og universelle (for en dels vedkommende). Derudover er den danske velfærdsstat kendetegnet ved en sammenpresset lønstruktur og ved veludbyggede serviceydelser, herunder generøse og familievenlige familiepolitikker (Breidahl, 2017). Disse serviceydelser skal ses i lyset af en høj arbejdsmarkedsdeltagelse (beskæftigelsesfrekvens) blandt både mænd og kvinder.

Ovenstående beskrivelse kan med rette kritiseres for at idyllisere de nordiske velfærdsstater, herunder den danske. Det er imidlertid et velkendt forhold, at velfærdens grænser ikke nødvendigvis er ens for indvandrere (herunder forskellige grupper af indvandrere) og for den indfødte del af befolkningen. Således har vi på den ene side at gøre med en velfærdsstat, hvor ikke bare majoritetsbefolkningens men også indvandrerbefolkningens (med permanent opholdstilladelse og statsborgerskab) sociale rettigheder i et komparativt perspektiv befinder sig på et forholdsvis højt niveau som følge af velfærdsstatens universelle karakter (Brochmann og Hagelund, 2012). På den anden side er indvandrere (i særdelshed med ikke-vestlig baggrund) fra politisk side blevet omtalt som en trussel mod den danske velfærdsstat, og en række begrænsninger til velfærdsstatslige ydelser er blevet indført gennem årene (Breidahl, 2017). Hertil kommer, at Danmark er kendt for at føre en meget streng indvandrer- og indvandringspolitik med skrappe krav til at opnå medlemskab af fællesskabet (Mouritsen og Olsen, 2013). Det kan ikke afvises, at ovenstående forhold potentielt kan være med til at udfordre velfærdsstatens legitimitet blandt udvalgte indvandrergrupper, herunder deres opbakning til den danske velfærdsstats indretning og organisering.

Hvad skal der forstås ved velfærdsstatens centrale værdier? Det giver litteraturen nogle bud på. Petersen, Petersen og Petersen (2007) argumenterer blandt andet for, at den danske velfærdsstat bæres oppe af værdier som solidaritet, lighed, ligestilling, retfærdighed, tillid, frihed, næstekærlighed, fællesskab, ansvarlighed, nationen, demokratiet, arbejde og pligtopfyldenhed. I en anden bog om den nordiske velfærdsstats normative grundlag fremhæver Kildal og Kuhnle (2005) værdier og principper som universalisme, offentligt finansieret velfærd samt arbejde for alle som helt centrale. Her er jeg inspireret af sidstnævnte, da Kildal og Kuhnle (2005) primært fokuserer på en række af de værdier, der ligger til grund for velfærdsstaten. Petersen et al. (2007) præsenterer et betydeligt bredere udvalg af værdier, hvoraf nogle af dem også kan karakteriseres ved, at de er et resultat af velfærdsstaten og dermed ikke ligger til grund for de centrale institutioner (som tillid, frisind etc.).

Derudover anser jeg også ligestilling mellem kønnene samt solidaritet som bagvedliggende centrale velfærdsstatslige værdier. Som følge heraf fokuserer artiklen på fire værdidimensioner: arbejde som en pligt, ligestilling mellem kønnene generelt i samfundet og på arbejdsmarkedet, opbakning til offentligt finansieret velfærd samt solidaritet med udvalgte samfundsgrupper. Disse værdier konfronteres befolkningen med på forskellig vis i dagligdagen – etniske danskere såvel som indvandrere og deres efterkommere. Det kan fx være, når en nyankommet flygtning bliver introduceret for danske ligestillingsnormer og arbejdsorienteringer, når børnene afleveres i daginstitutionen, i mødet med sagsbehandleren i jobcentret etc.

I forlængelse heraf kan der argumenteres for, at det er en vigtig forudsætning for velfærdsstatens fremtidige legitimitet, at der hersker konsensus om nogle centrale værdier. Hvis vi tager ”arbejde som en pligt” som et eksempel, er netop skattefinansierede velfærdsstater afhængige af, at der er udbredt opbakning til denne værdi. Hertil kommer, at der i Danmark – og i de øvrige skandinaviske lande – er en lang tradition for at konstruere medborgeren, som en der deltager på arbejdsmarkedet; en norm der er blevet styrket yderligere i de senere år (Johansson og Hvinden, 2007). Også det forhold, at en høj andel af både mænd og kvinder deltager på arbejdsmarkedet i Danmark, forudsætter, at der hersker udbredt opbakning til kønsligestilling i samfundet generelt og på arbejdsmarkedet. Endelig så forudsætter den danske skattefinansierede velfærdsstat, at der er udbredt opbakning til offentligt finansieret velfærd.

Antallet af indvandrere og deres relative andel af befolkningen har været støt stigende fra 1960'erne og frem til i dag. Disse udviklingstræk dækker over skiftende indvandringsbølger og dertil hørende store ændringer i indvandrergruppernes sammensætning. I 2016 udgjorde indvandrere og efterkommere 12,3 pct. af befolkningen, hvoraf ikke-vestlige indvandrere og efterkommere udgjorde 7,9 pct. (Danmarks Statistik, 2016). Denne andel vil med sikkerhed stige i årene frem, og en stadig større andel vil derfor potentielt kunne afgive deres stemme ved folketings- og kommunalvalgene, gøre brug af velfærdsstatens institutioner og gennem deres valg og fravalg samt daglige ageren være med til at præge det fremtidige velfærdssamfund.

Eksisterende litteratur

I de senere år er der blevet gennemført en række nationale og internationale studier af indvandreres normer, værdier og holdninger og dermed deres mere sociokulturelle integrationsmønstre. Det skal ses i lyset af indsamlingen af en række større repræsentative spørgeskemaundersøgelser blandt personer med indvandrerbaggrund i en række lande. Samtidig er det et forskningsfelt, der

er under opbygning, og en række spørgsmål står stadig ubesvarede. Nedenfor giver jeg et indblik i dele af den eksisterende litteratur, der relaterer sig til de fire velfærdsstatslige værdidimensioner, der er omdrejningspunktet for denne artikel (for studier der belyser en række andre værdidimensioner, fx synet på homoseksuelle, seksuel frigørelse, religionsfrihed, ytringsfrihed etc., se blandt andre Ersanilli, 2012; Norris og Inglehart, 2012; Diehl, Koenig og Ruckdeschel, 2009).

Særligt spørgsmålet om indvandreres opbakning til offentligt finansieret velfærd og solidaritet med udvalgte samfundsgrupper har været genstand for forskningsmæssig opmærksomhed. Resultaterne peger i forskellige retninger. I en dansk undersøgelse fra 2007, som belyser etniske gruppers værdier ud fra en række forskellige dimensioner, finder Gundelach og Nørregård-Nielsen (2007), at opbakningen til skattefinansieret velfærd er mere udbredt blandt ikke-vestlige indvandrere end blandt etniske danskere. Endvidere er der forholdsvis store forskelle grupperne imellem, da de nyere indvandrergupper (blandt andet irakerne) er betydeligt mere positive overfor skattefinansieret velfærd end dem, der har opholdt sig i landet i en længere periode (tyrkere). Disse forskelle kan ikke alene henføres til arbejdsmarkedsstatus og gruppernes socioøkonomiske position. At indvandrere er positive overfor offentligt finansieret velfærd, understøttes også af et studie, der sammenligner indvandrere fra vestlige såvel som ikke-vestlige lande i en række europæiske lande med afsæt i data fra European Social Survey (ESS). Her finder Reeskens og Oorschot (2015:1), at indvandreres holdninger til offentligt finansieret velfærd lægger sig tæt op ad majoritetsbefolkningernes holdninger. Indvandreres opbakning er tilmed en smule højere, hvilket henføres til gruppens gennemsnitlige lavere socioøkonomiske position i samfundet. I et andet komparativt studie, der også baserer sig på ESS-data, finder Luttmer og Singhal (2011: 176) derimod belæg for, at kultur og dermed oprindelseslandet er vigtige determinanter for præferencer for omfordeling. Endelig finder et longitudinelt studie fra Tyskland, baseret på surveydata blandt indvandrere fra Tyrkiet, Sydeuropa samt Østeuropa, at de over tid tilpasser sig de dominerende holdninger til statsfinansieret velfærd i majoritetsbefolkningen (Schmidt-Catran og Careja, 2016).

Når det gælder indvandreres holdninger til kønsligestilling, finder Gundelach og Nørregård-Nielsen (2007), at ikke-vestlige indvandrere i højere grad end danskere afviger fra de dominerende værdier. Særligt personer med tyrkisk baggrund skiller sig ud. I en anden dansk undersøgelse finder Andersen (2008), at ikke-vestlige indvandreres familie- og arbejdslevsnormer langt hen ad vejen flugter med majoritetsbefolkningens. Og i et komparativt studie baseret på ESS-data finder Breidahl og Larsen (2016), at der blandt indvandrere

(vestlige såvel som ikke-vestlige) finder en tilpasning sted til de dominerende familie- og arbejdslivsnormer (men derimod ikke til majoritetsbefolkningens syn på homoseksuelle). Endelig finder Kavli (2015), at der i Norge er betydelig forskel på indfødte og ikke-vestlige indvandreres (fra Iran, Iran, Pakistan samt Vietnam) normer omkring kvinders og mænds deltagelse på arbejdsmarkedet. Der finder tilpasning sted, men de udvalgte indvandrergrupper er i gennemsnit mere traditionelle. Endelig viser danske undersøgelser, at pligten til at arbejde vægtes højt blandt både danskere og indvandrere (Gundelach og Nørregård-Nielsen, 2007; Andersen, 2008).

På baggrund af ovenstående gennemgang kan der ikke drages nogen entydige konklusioner, da flere af undersøgelserne ikke er umiddelbart sammenlignelige. Blandt andet er der forskel på, hvilke indvandrergrupper der er fokus på (en bred gruppe af indvandrere eller specifikt ikke-vestlige indvandrergrupper), det anvendte forskningsdesign (nationalt tværsnitsdesign, komparativt tværsnitsdesign eller longitudinelle designs), samt hvordan de enkelte undersøgelser er blevet indsamlet. Derudover er der også forskel på, hvilke specifikke spørgsmålsformuleringer der er blevet anvendt.

De empiriske analyser i denne artikel tager afsæt i et tværsnitsdesign, hvor udvalgte ikke-vestlige indvandrergrupper og efterkommere bosiddende i Danmark sammenlignes med etniske danskere. Her er essensen, at der indsamles mere end én case på et tidspunkt, og at der indsamles mindst én variabel, hvormed mønstre af sammenhænge kan analyseres. Som følge af den manglende tidsdimension kan der imidlertid ikke drages entydige slutninger om tilpasning over tid. Endvidere kan der ikke drages slutninger om betydningen af forskellige institutionelle kontekster, som de komparative studier giver mulighed for. Der kan alene drages konklusioner om forskellene, samt hvorvidt identificerede forskelle opretholdes efter kontrol for en række andre faktorer.

Derimod vil denne artikel bidrage med en dybdegående belysning af en række forskellige holdningsdimensioner indenfor én kontekst, da der specifikt er fokus på fem ikke-vestlige indvandrergrupper (og deres efterkommere) samt et repræsentativt udsnit af danskere og deres opbakning til en række forskellige velfærdsstatslige værdier. I studierne gennemgået ovenfor har der typisk været fokus på nogle udvalgte mål og dimensioner, hvormed der ikke gives et samlet – og måske nuanceret – indtryk af indvandrerbefolkningens sociokulturelle integrationsmønstre.

Empiri, metode og analysestrategi

Den empiriske analyse tager afsæt i surveyundersøgelsen ”Fællesskabsforestillinger blandt danskere og nydanskere”, der blev indsamlet i oktober-november

2014 i en kombineret web- og telefonundersøgelse.² Undersøgelsen består af to datasæt, hvoraf det ene omfatter et repræsentativt udsnit af befolkningen (fordelt på køn, alder, uddannelse, indkomst, beskæftigelsesstatus og regioner) med i alt 1218 respondenter, og det andet af fem udvalgte ikke-vestlige indvandrergrupper fundet ved et tilfældigt udtræk af personer fra Tyrkiet (n = 92), Pakistan (n = 110), Irak (n = 105), Libanon (n = 82) og Eksjugoslavien (n = 129). I denne artikel anvendes et kombineret datasæt, der indeholder alle seks befolkningsgrupper. Her er indvandrere inkluderet i det repræsentative datasæt fjernet, og aldersgruppen er afgrænset til 18-60 år.

De fem ikke-vestlige indvandrergrupper er forholdsvis forskelligartede. Der er blandt andet forholdsvis store indbyrdes forskelle på gruppernes arbejds-markedsintegration (målt som beskæftigelsesfrekvenser) (Danmarks Statistik, 2016) og på, hvor lang tid de har opholdt sig i landet: Pakistanere og tyrkere har opholdt sig i landet i en årrække og kom overvejende til Danmark som gæstarbejdere samt familiesammenførte, mens en stor del af irakerne, libanenserne og personer fra Eksjugoslavien har flygtningebaggrund.

Svarprocenten er 57 for den repræsentative stikprøve og 33 for indvandrerundersøgelsen. Særligt svarprocenten for de fem indvandrergrupper ligger i den lave ende. Det er dog et mønster, som går igen i spørgeskemaundersøgelser blandt indvandrergrupper (Kongshøj, 2015), da der er en række udfordringer forbundet med at indsamle surveyundersøgelser i denne målgruppe (Font og Méndez, 2013).

Besvarelsen af spørgeskemaet er i alle tilfælde sket på dansk, hvilket kan have haft betydning for den lave svarprocent. Derudover kan det ikke afvises (men heller ikke bekræftes), at der har fundet en vis grad af selvsektion sted. Det er et problem, man aldrig helt kan gardere sig imod, hvad enten det drejer sig om undersøgelser blandt indvandrergrupper eller blandt majoritetsbefolkningen mere generelt. Dog viser bortfaldsanalysen ikke de store skævheder, da der er ganske små underrepræsentationer af kortuddannede, yngre og personer uden for arbejdsmarkedet (for en nærmere gennemgang af datamaterialet se Kongshøj, 2015). Således er frafaldet nogenlunde tilfældigt fordelt på disse indikatorer. Andre eventuelle skævheder kan ikke udelukkes, hvilket der selvfølgelig skal tages højde for i tolkningen af resultaterne. Især skal der tages højde for, at andelen af personer med statsborgerskab i stikprøven ligger over andelen i den samlede population. Det er blevet undersøgt, om der gennemgående er en tendens til, at indvandrere og efterkommere svarer politisk ”korrekt” på alle typer spørgsmål. Det tyder ikke på at være tilfældet. Blandt andet giver en forholdsvis stor andel blandt indvandrerne og efterkommerne udtryk for kon-

servative og traditionelle holdninger, når det gælder synet på homoseksualitet og retten til at kritisere andre religioner (se også Torpe, 2016).

Den empiriske analyse er struktureret omkring de fire udvalgte velfærdsstatslige værdier, hvor ikke-vestlige indvandrere sammenlignes med ikke-vestlige efterkommere samt personer med etnisk dansk baggrund på en række udvalgte spørgsmål. Denne sammenligning er beskrivende og eksplorativ, da der er fokus på at undersøge, om der kan spores mærkbare og signifikante forskelle på de tre grupper (og ikke at teste bestemte teorier) fordelt på en række forskellige udsagn. For overskuelighedens skyld vises en oversigtstabel (tabel 1), som viser det samlede billede samt de forskellige mål, der er blevet benyttet til at belyse spørgsmålene.

Som supplement til denne primært beskrivende analyse, er der også blevet gennemført tre regressionsanalyser (lineær regression (OLS)) med henblik på at undersøge, om de udvalgte identificerede sammenhænge (forskelle) opretholdes efter kontrol for en række baggrundsvARIABLE.³ Med andre ord hvorvidt vi har at gøre med reelle forskelle eller om de fx kan henføres til forskelle i gruppens socioøkonomiske samfundsposition. Disse regressionsanalyser er placeret i det supplerende materiale, og der refereres til dem i selve analysen. I den forbindelse vil der blive kontrolleret for en række gængse baggrundsvARIABLE, herunder køn, alder, uddannelse, indkomst, modtager af offentlige ydelser (eller ej) samt ideologisk selvplacering på venstre-højreskalaen (på en skala fra 1-10). Derudover kontrolleres der for sprogkundskaber, besiddelse af statsborgerskab samt, i en af analyserne, for den enkeltes selvangivne grad af religiøsitet. I regressionsanalysen har det været nødvendigt at slå indvandrere og efterkommere med den samme landebaggrund sammen på grund af antallet af respondenter. Det falder dog fint i tråd med, at der ikke er mærkbare forskelle at spore på indvandreres og efterkommeres opbakning til de udvalgte værdier, hvilket udbygges nærmere nedenfor.

Empirisk analyse

Tabel 1 viser resultaterne fra de enkelte værdidimensioner samt en række forskellige spørgsmålsudsagn. Den sidste kolonne viser de indbyrdes forskellige grupperne imellem (andelen af enige minus uenige i de enkelte udsagn), hvilket der gennemgående vil blive henvist til, når de tre grupper (danskere, ikke-vestlige indvandrere samt ikke-vestlige efterkommere) sammenlignes. Procentsatserne samt resultaterne fra signifikanstestene (t-test samt χ^2 test) er angivet i tabellen (i forbindelse med angivelsen af de enkelte spørgsmål). Det første resultat fra signifikanstestene henviser til forskellen på danskere og ikke-

vestlige indvandrere, og det andet resultat til forskellen mellem ikke-vestlige indvandrere og ikke-vestlige efterkommere.

Af tabellen fremgår det, er der på en række dimensioner er påfaldende mange ligheder, når der fokuseres på andelen af enige minus uenige. Det er særlig tilfældet, når det gælder opbakningen til udsagnet, ”Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan”, da langt størstedelen er enig (helt og delvist) i dette udsagn. Forskellene grupperne imellem er større, når det gælder udsagnet, ”Arbejde kommer i første række for mig, også selv om det betyder mindre fritid”, da flere indvandrere og efterkommere end danskere er enige i dette udsagn. Samtidig er det dog et udsagn, som de fleste støtter op om.

Som det fremgår af tabellen, benyttes der tre forskellige mål til belysning af gruppernes opbakning til ligestilling mellem kønnene: 1) ”Kvinder og mænd bør have de samme rettigheder i samfundet”, 2) ”Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene” og 3) ”Hvis der ikke er jobs til alle, har mænd mere ret til arbejde end kvinder”.

Den generelle ligestilling mellem kønnene i samfundet nyder bred opbakning blandt alle tre grupper. Således er der udbedt enighed om, at kvinder og mænd bør have de samme rettigheder i samfundet. Der er også udbredt opbakning til kønsligestillingen på arbejdsmarkedet. Men forskellene grupperne imellem er større på dette område. Således er der en mindre andel af efterkommere og indvandrere, der er uenige i, at kvinder med børn ikke burde arbejde, men blive hjemme og passe børnene, samt i at mænd har mere ret til arbejde end kvinder, hvis der ikke er jobs til alle. Forskellene grupperne imellem er størst på det sidstnævnte udsagn, hvor 22 pct. af indvandrere er enige i dette udsagn (helt eller delvist) sammenlignet med 2 pct. af danskerne. Majoriteten i alle tre grupper er dog uenige i disse udsagn, men forskellen mellem indvandrere og danskere er signifikant og rejser spørgsmålet om, hvorvidt de kan henføres til den etniske baggrund, eller om der er andre faktorer på spil. Det er undersøgt nærmere i en lineær regressionsanalyse, som er at finde i det supplerende materiale (Tabel S1), hvori sammenhængen mellem etnisk baggrund (de fem landegrupper med danskere som referencekategori) og udsagnet, ”Hvis der ikke er jobs til alle, har mænd mere ret til arbejde end kvinder”, undersøges nærmere. Før kontrol er alle fem landegrupper mere traditionelle i deres syn på kønsligestillingen på arbejdsmarkedet (model I). Efter kontrol for en række baggrundsvariabler svækkes sammenhængen, men den forbliver forholdsvis stærk og signifikant for alle fem grupper (model II). Særlig kontrol for dansk kundskaber og graden af religiøsitet er med til at svække sammenhængen (model III). Det tyder imidlertid på, at forskellene i opbakningen til dette udsagn også bunder i nogle etniske forskelle.

Tabel 1: Opbakningen til velfærdsstatens central værdier

		Helt enig	Delvis enig	Hverken eller	Delvis uenig	Helt uenig	Enig minus uenig
Pligten til at arbejde (pct.)							
Man har en pligt over for samfundet til at arbejde, hvis man kan (**) (NS)	Danskere (747)	83	14	2	0	1	96
	Indvandrere (382)	89	7	2	0	2	94
	Efterkommere (127)	88	10	2	0	0	98
Arbejde kommer i første række for mig, også selv om det betyder mindre fritid(***) (NS)	Danskere (747)	24	30	15	18	13	23
	Indvandrere (380)	53	21	11	9	6	59
	Efterkommere (128)	41	25	15	12	7	46
Ligestilling mellem kønnene (pct.)							
Kvinder og mænd bør have de samme rettigheder i samfundet(*) (NS)	Danskere (747)	95	4	1	0	0	99
	Indvandrere (382)	93	4	2	1	0	96
	Efterkommere (128)	90	7	1	2	0	95
Kvinder med børn burde ikke arbejde, men blive hjemme og passe børnene(***) (NS)	Danskere (746)	2	7	11	15	65	-71
	Indvandrere (382)	6	11	12	17	54	-54
	Efterkommere (128)	7	10	9	22	52	-57
Hvis der ikke er jobs til alle, har mænd mere ret til arbejde end kvinder (***) (NS)	Danskere (737)	1	1	2	4	92	-94
	Indvandrere (379)	11	11	11	8	59	-45
	Efterkommere (127)	11	6	9	15	59	-57
Opbakning til offentlig finansieret velfærd (pct.)							
Det offentlige bør sikre enhver borger en rimelig levestandard (***) (NS)	Danskere (747)	45	35	9	8	3	69
	Indvandrere (379)	71	19	7	2	1	87
	Efterkommere (128)	75	16	6	2	1	88
Samfundet skal gøre, hvad der er nødvendigt for at sikre, at alle har de samme muligheder for at klare sig i livet (***) (NS)	Danskere (747)	41	43	10	5	1	78
	Indvandrere (382)	69	25	3	1	2	91
	Efterkommere (128)	59	31	6	2	2	86
Solidaritet overfor udvalgte grupper, herunder de dårligst stillede. Gennemsnit (1-10)							
Mener du, det offentlige skal styrke indsatsen over for de dårligst stillede i samfundet, selvom det betyder højere skat (skala fra 1-10) (***) (*)	Danskere (743)	4,3					
	Indvandrere (385)	4,9					
	Efterkommere (129)	4,4					
Bør det offentlige eller individet have ansvaret for behandlingen af syge, omsorgen for de ældre, børnepasning, rimelige levevilkår for personer med psykiske og fysiske handikaps samt arbejdsløse – indeks konstrueret (*) (NS)	Danskere (745)	7,9					
	Indvandrere (373)	7,7					
	Efterkommere (127)	7,6					

* = signifikant på 0,05-niveau, ** = signifikant på 0,01-niveau, *** = signifikant på 0,001-niveau, NS = ikke signifikant.

Den tredje dimension – opbakningen til offentligt finansieret velfærd – belyses med afsæt i udsagnene, ”Det offentlige bør sikre enhver borger en rimelig levestandard” samt ”Samfundet skal gøre, hvad der er nødvendigt for at sikre, at alle har de samme muligheder for at klare sig i livet”. Her viser resultaterne i tabel 1, at offentligt finansieret velfærd generelt nyder stor opbakning. Således er majoriteten i alle tre grupper helt enige eller delvist enige i disse to udsagn. Opbakningen blandt indvandrere og efterkommere er signifikant højere end blandt danskere, hvilket også fremgår af den beregnede forskel mellem andelen af enige og uenige (87 og 88 for indvandrere og efterkommere og 69 for danskere for det første udsagn). Igen er forskellene mellem indvandrere og efterkommere meget begrænsede.

Spørgsmålet er så, om denne forskel på indvandrere og efterkommere på den ene side og danskere på den anden i holdningen til offentligt finansieret velfærd opretholdes efter kontrol for en række baggrundsvariable, herunder forskelle i gruppernes socioøkonomiske baggrund. Som nævnt i litteraturgennemgangen peger nogle studier i retning af, at de socioøkonomiske forhold har betydning (Reeskens og van Oorschot, 2015), da en større andel af personer med indvandrerbaggrund i en række lande står udenfor arbejdsmarkedet og modtager overførselsindkomster.

Resultaterne fra den anden lineære regressionsanalyse, som kan aflæses i tabel S2 i det supplerende materiale, vedrører sammenhængen mellem de forskellige landegrupper og synet på det offentliges rolle i forhold til at sikre alle en rimelig levestandard (det udsagn hvor der er størst forskel på indvandrere og danskere). Heraf fremgår det, i tråd med resultaterne i tabel 1, at de enkelte indvandrergrupper er mere positive end danskere, og at der er en stærk (binær) sammenhæng mellem etnisk baggrund og opbakningen til offentligt finansieret velfærd. Efter kontrol for alder, køn og den socioøkonomiske situation opretholdes sammenhængen stort set (dog ikke for libanesere) (model II). Det er også tilfældet efter kontrol for statsborgerskab og danskkundskaber (model III). Det vidner endvidere om, at den mere positive holdning til offentligt finansieret velfærd blandt indvandrere og efterkommere ikke i sig selv kan henføres til interessehensyn eller socioøkonomiske hensyn, da blandt andet indkomst, det at modtage offentlige ydelser eller uddannelsesniveau ikke har en selvstændig stærk betydning for opbakningen til dette udsagn. Dog optræder der også nogle forskelle landegrupperne imellem.

Opbakningen til værdien om solidaritet med de dårligst stillede i samfundet belyses med afsæt i følgende udsagn: ”Mener du, det offentlige skal styrke indsatsen over for de dårligst stillede i samfundet, selvom det betyder højere skat” (skala fra 0-10).

Af tabel 1 fremgår det, at der er signifikant forskel på de tre gruppers syn på den offentlige indsats overfor de dårligst stillede i samfundet. Indvandrere (på en skala fra 1 til 10) skiller sig ud ved i højere grad at støtte op om en styrket indsats. Der er begrænset (men signifikant) forskel på indvandrere og efterkommere. Også denne forskel mellem indvandrere og efterkommere på den ene side og danskere på den anden analyseres nærmere i en regressionsanalyse. Her viser den gennemsnitlige score og de ustandardiserede koefficienter (supplerende materiale, tabel S3), at der er indbyrdes forskelle landegrupperne imellem. Særligt tyrkerne er noget mere solidariske overfor de dårligst stillede og er den eneste gruppe, som adskiller sig signifikant fra danskere (referencegruppen). Sammenhængen for tyrkere styrkes efter kontrol for en række variable, hvilket ikke er tilfældet for de øvrige landegrupper (model II og model III). Særlig indkomst og ideologisk selvplacering på højre-venstreskalaen har, ikke overraskende, selvstændig stor betydning for synet på, om indsatsen overfor de dårligst stillede skal styrkes.

Endelig er respondenterne i de tre grupper blevet bedt om at forholde sig til følgende spørgsmål: ”Vil du sige, at det offentlige eller individet selv bør have ansvaret, når det drejer sig om (på en skala fra 0 til 10): 1) behandlingen af syge, 2) omsorgen for de ældre, 3) børnepasning, 4) at sikre rimelige levevilkår for personer, der er født med fysiske eller psykiske handikaps og 5) at sikre rimelige levevilkår for personer, der bliver arbejdsløse. På baggrund af disse spørgsmål er der blevet konstrueret et refleksivt indeks.⁴ Resultaterne vidner om, at alle tre grupper i høj grad støtter op om en stærk offentlig sektor og dermed en aktiv, omfordelende velfærdsstat. Opbakningen blandt etniske danskere er dog en smule højere og er dermed med til at nuancere de ovenstående resultaters konklusioner om, at indvandrere i højere grad støtter op om en omfordelende velfærdsstat. Det afhænger af, hvad der specifikt spørges ind til, og hvilke grupper der er fokus på.

Konklusion og diskussion

Ambitionen med denne artikel har været at bidrage til debatten om indvandrerbefolkningens sociokulturelle integrationsmønstre. Det er et kontroversielt spørgsmål, som har været genstand for omfattende politisk og offentlig debat i en række vesteuropæiske lande i de senere år – ikke mindst i Danmark. Artiklen har især fokuseret på opbakningen til velfærdsstatens centrale værdier, herunder i hvilket omfang ikke-vestlige indvandrere og efterkommere bakker op om velfærdsstatens centrale værdier, og hvorvidt de gør det i samme omfang som etniske danskere.

Afsættet for belysningen af dette spørgsmål er surveydata indsamlet blandt de fem største ikke-vestlige indvandrergrupper og deres efterkommere bosiddende i Danmark (Tyrkiet, Pakistan, Libanon, Irak og Eksjugoslavien) samt et repræsentativt udsnit af majoritetsbefolkningen. Resultaterne kan derfor ikke generaliseres til hele indvandrerbefolkningen i Danmark.

Resultaterne giver et indtryk af, at der hersker udbredt konsensus om og accept af velfærdsstatens centrale værdier blandt ikke-vestlige indvandrere, efterkommere og etniske danskere. Således er der udbredt opbakning til værdien, at man har pligt til at arbejde, forskellige mål for kønsligestilling, til en velfærdsstat, hvor den offentlige sektor spiller en central rolle i opgaveløsningen, samt en omfordelende velfærdsstat, der tager sig af de dårligst stillede. Samtidig er der dog også interessante forskelle såvel som ligheder grupperne imellem. Dog er forskellene på indvandrere og efterkommere meget begrænsede.

Således var der på tværs af grupperne udbredt opbakning til værdien om pligten til at arbejde. Den udbredte opbakning er interessant set i lyset af, at fraværet af stærke arbejdsorienteringer ofte betragtes som en afgørende barriere for især indvandrerkvinders arbejdsmarkedsdeltagelse (Breidahl og Larsen, 2016). At denne norm ikke nødvendigvis omsætter sig i konkret arbejdsmarkedsdeltagelse, er en anden problematik, som ikke skal berøres nærmere her.

Ud fra et hensyn til velfærdsstatens fremtidige legitimitet er det også et vigtigt resultat, at der på tværs af grupperne kan spores en udbredt opbakning til kønsligestilling i samfundet. Særlig denne værdi har været – og er stadig – meget omtalt i den offentlige og politiske debat. Dog er det vigtigt at bemærke, at ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i mindre grad end danskere tager afstand for holdninger om, at kvinders plads er i hjemmet, og at mænd (i tilfælde af mangel på arbejde) har forsterket til job. Her har sprogkundskaber og religiøsitet ikke overraskende også en central betydning. Samtidig hører det med til historien, at majoriteten i alle tre grupper er uenige i denne type udsagn.

Når det gælder synet på den offentlige sektor – offentligt finansieret velfærd generelt samt indsatsen overfor udvalgte samfundsgrupper – hersker der også udbredt opbakning. I forhold til forskelle og ligheder på opbakningen i de tre grupper pegede resultaterne ikke i nogen entydig retning. På den ene side er ikke-vestlige indvandrere (og til dels efterkommerne) signifikant mere positive overfor, at det offentlige bør sikre enhver borger en rimelig levestandard (også efter kontrol for en række socioøkonomisk baggrundsvariable). Derimod forsvandt forskellen på danskere og ikke-vestlige indvandrere (bortset for personer med tyrkisk baggrund) efter kontrol, når det gælder solidariteten overfor de dårligst stillede i samfundet (hvilket fremgår af det supplerende materiale). Endelig er der meget begrænset forskel på grupperne, når det gælder det of-

fentliges indsats overfor udvalgte samfundsgrupper. Ovenstående vidner om vigtigheden af at tage højde for forskellige udsagn, når spørgsmålet om opbakningen til udvalgte værdier skal studeres nærmere.

Ovenstående resultater rejser spørgsmålet, hvor store forskellene skal være grupperne imellem, før de kan betegnes som ”store”. Er det en stor forskel, at 2 pct. af danskere er enige i, at mænd har mere ret til job end kvinder i tilfælde af jobmangel sammenlignet med 22 pct. for ikke-vestlige indvandrere? Det er en markant forskel, men det ændrer ikke på, at størstedelen af befolkningen (indvandrere såvel som danskere) støtter op om kønsligestilling som en central værdi.

Dermed udfordrer og nuancerer artiklens resultater nogle af de meget firantede synspunkter, der har en fremtrædende plads i den offentlige og politiske debat i Danmark. Særlig den fremherskende antagelse, at ikke-vestlige indvandrere ikke bakker op om de såkaldte danske værdier, kan – og bør – udfordres. Det er en slutning, der understøttes af resultaterne i den danske og internationale litteratur mere generelt samt i andre dele af den danske litteratur (se blandt andre Torpe, 2016).

Som tidligere nævnt har formålet med denne artikel ikke været at drage konklusioner om tilpasningsmekanismer eller velfærdsstatens indvirkning på indvandrerbefolkningens sociokulturelle integrationsmønstre, da det empiriske materiale ikke tillader sådanne slutninger. Artiklens resultater åbner imidlertid op for en række interessante spørgsmål, som kan forfølges nærmere i fremtidig forskning. Derudover udfordrer den nogle fremherskende teser, fx tesen om, at opbakning til velfærdsstaten alene skal ses som et udtryk for egeninteresse. Holdningen til velfærdsstaten og dens værdier er selvfølgelig i en vis grad styret af interessehensyn (politiske såvel som økonomiske interesser), men at det skulle være det afgørende for indvandrerbefolkningens vedkommende, synes der ikke at være entydigt belæg for.

Også det forhold, at der generelt hersker konsensus om en række af velfærdsstatens centrale værdier, er med til at udfordre den såkaldte kulturtese, der betoner, at værdier og normer grundlægges i barndommen og derfor er stabile gennem livet (Norris og Inglehart, 2012). Således ved vi fra eksisterende undersøgelser, at befolkningen i Danmark generelt befinder sig i den høje ende, når det gælder opbakningen til offentligt finansieret velfærd, solidaritet med de dårligst stillede, stærke arbejdsorienteringer samt opbakning til ligestilling mellem kønnene. Særligt når man sammenligner med muslimske lande (Norris og Inglehart, 2012). På den baggrund kan der argumenteres for, at der har fundet en vis tilpasning sted til de fremherskende normer og værdier i modtagerlandet. Det peger flere studier også på, herunder flere af de kompara-

tive, som tillader sådanne slutninger. Hvorvidt det er tilfældet i forhold til den specifikke problemstilling, der rejses i denne artikel, kan der imidlertid ikke drages konklusioner om.

Resultaterne fra dele af den eksisterende litteratur, jf. litteraturgennemgangen, peger imidlertid i retning af, at institutioner gør en forskel, herunder at velfærdsstatens rammevilkår i sig selv kan påvirke befolkningens holdninger. Vi ved fra dele af den eksisterende komparative velfærdsforskning, at den måde, en velfærdsstat er opbygget på – og de policyfeedback der skabes – kan have stor betydning for befolkningens holdninger til velfærdsstaten (Hedegaard, 2015). Det rejser spørgsmålet, hvorvidt den udbredte opbakning til velfærdsstatens centrale værdier, som vi finder i denne artikel, kan tolkes i lyset af et institutionelt argument. Her kan der være en konsekvenslogik på spil: Ud fra flere forhold giver det mening at støtte op om en stærk offentlig sektor og dermed tilpasning motiveret af interesse. Antagelsen er således, at de institutionelle mulighedsstrukturer får os til at handle og tænke på en måde, der bedst giver mening indenfor de pågældende rammer. Hvis incitamentsstrukturen for offentlig børnepassning er gode, kan det ud fra dette perspektiv være med til at præge synet på kønsroller i hjemmet. Dermed vil tilgængelige muligheder og alternativer i en given velfærdsstat være med til at præge den enkeltes præferencer og værdier.

Den brede opbakning til de centrale værdier kan imidlertid også ses som et udtryk for, at individer over tid tilpasser sig de gældende normsystemer – hvad der opfattes som passende, rimeligt og retfærdigt (March og Olsen, 1984; Hansen, 2009). Ud fra dette perspektiv kan der argumenteres for, at der over tid sker en udvikling i, hvilke værdier mennesker anser som centrale og bakker op om, alt efter den institutionelle kontekst de befinder sig i. Hvis det fx er en fremherskende norm, at kvinder er udearbejdende, så er det også en norm, der over tid vil blive fremherskende blandt indvandrerbefolkningen.

Artiklens resultater åbner således op for en nærmere diskussion om og undersøgelse af, hvad velfærdsstatens institutionelle rammevilkår gør ved vores nye medborgere.

Supplerende materiale

Supplerende materiale til artiklen findes på www.politica.dk.

Noter

1. Langtfra alle indvandrere er i besiddelse af et statsborgerskab og dermed stemmeret til folketingsvalgene (Bhatti og Hansen, 2017).
2. I september 2014 blev der gennemført en pilotundersøgelse med 150 repræsentanter for befolkningen generelt og 30 fra hver af de fem indvandrergrupper.
3. Her vil der blive anvendt ustandardiserede samt standardiserede regressionskoefficienter (fra -1 til 1). Sidstnævnte er hensigtsmæssige til at sammenligne forskellige variabelers styrke (korrelationen) indenfor den samme model.
4. Et robust indeks med en alpha-værdi på 0,79.

Litteratur

- Andersen, Jørgen Goul (2008). *Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge og indvandrere, danskere og deres forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bhatti, Yosef og Kasper Møller Hansen (2017). Valgdeltagelsen blandt ikke-vestlige nydanskere. *Politica* 49 (3): 249-272.
- Breidahl, Karen N. (2017). Scandinavian exceptionalism? Civic integration and labour market activation for newly arrived immigrants. *Comparative Migration Studies* 5 (2).
- Breidahl, Karen N. og Christian Albrekt Larsen (2016). The myth of unadaptable gender roles: Attitudes towards women's paid work among immigrants across 30 European countries. *Journal of European Social Policy* 26 (5): 387-401.
- Brochmann, Grete og Anniken Hagelund (red.) (2012). *Immigration Policy and the Scandinavian Welfare State, 1945-2010*. Palgrave Macmillan.
- Danmarks Statistik (2016). *Indvandrere i Danmark 2016*.
- Diehl, Claudia, Matthias Koenig og Kerstin Ruckdeschel (2009). Religiosity and gender equality: Comparing natives and Muslim migrants in Germany. *Ethnic and Racial Studies* 32: 278-301.
- Ersanilli, Evelyn (2012) Model(ling) citizens? Integration policies and value integration of Turkish Immigrants and their descendants in Germany, France, and the Netherlands. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 10 (3): 338-358.
- Font, Joan og Monica Méndez (2013). *Surveying Ethnic Minorities and Immigrant Populations: Methodological Challenges and Research Strategies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gundelach, Peter og Esther Nørregård-Nielsen (2007). *Etniske gruppers værdier – Baggrundsrapport*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Hansen, Karin (2009). Politiske institutioner gør en forskel – om nyinstitutionalismen inden for politologien, kapitel 51 i Lars Bo Kaspersen og Jørgen Loftager (red.), *Klassisk og moderne politisk teori*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Hedegaard, Troels Fage (2015). *The Dynamics of Stability: How Processes of Policy Feedback Help Reproduce Support for the Nordic Welfare Model*. Ph.d.-afhandling, Aalborg Universitet.
- Indenrigsministeriet (2001). *Udlændinges integration i det danske samfund: Tanketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Statens Information.
- Johansson, Håkan og Bjørn Hvinden (2007). Nordic activation reforms in a European context: A distinct universalistic model?, i Bjørn Hvinden og Håkan Johansson (red.), *Citizenship in Nordic Welfare States: Dynamics of Choice, Duties and Participation in a Changing Europa*. London og New York: Routledge.
- Kavli, Hanne C. (2015). Adapting to the dual earner family norm? The case of immigrants and immigrant descendants in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (5): 835-856.
- Kildal, Nanna og Stein Kuhnle (red.) (2005). *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*. London og New York: Routledge.
- Kongshøj, Kristian (2015). Teknisk rapport til spørgeskemaundersøgelsen "Fællesskabsforestillinger blandt danskere og nydanskere". Aalborg Universitet.
- Larsen, Christian Albrekt (2006). *The Institutional Logic of Welfare Attitudes*. Hampshire: Ashgate.
- Luttmer, Erzo og Monica Singhal (2011) Culture, context, and the taste for redistribution. *American Economic Journal-Economic Policy* 3 (1): 157-179.
- March, James og Johan P. Olsen (1984). The new institutionalism: organizational factors in political life. *The American Political Science Review* 78 (3): 734-749.
- Norris, Pippa og Ronald F. Inglehart (2012). Muslim integration into Western cultures: between origins and destinations. *Political Studies* 60 (2): 228-251.
- Olwig, Karen F. (2011). "Integration": migrants and refugees between Scandinavian welfare societies and family relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37 (2): 179-196.
- Petersen, Jørn Henrik, Klavs Petersen og Petersen, L. H. (2007). *13 værdier bag den danske velferdsstat*. Odense: Syddansk Universitetsforslag.
- Reeskens, Tim og Wim van Oorschot (2015). Immigrants' attitudes towards welfare redistribution: An exploration of role of government preferences among immigrants and natives across 18 European welfare states. *European Sociological Review*, doi: 10.1093/esr/jcv003.
- Schmidt-Catran, Alexander og Romana Careja (2016). Institutions, culture and migrants' preference for state-provided welfare: Longitudinal evidence from Germany. *Journal of European Social Policy*.
- Statham, Poul og Jean Tillie (2016). Muslims in their European societies of settlement: a comparative agenda for empirical research on socio-cultural integration

across countries and groups. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42 (2): 177-196, doi: 10.1080/1369183X.2015.1127637

Torpe, Lars (2016). De danske værdier og danskerne, pp. 21-39 i Margaretha Järvinen, Bella Marckmann og Esther Nørregård-Nielsen (red.), *Værdier, videnskab og visioner: Festskrift til Peter Gundelach*. København: Djøf Forlag.